

VISCHNANCAS GRISCHUNAS

III. Models per ina refurma

En vista a las grondas midadas economicas e socialas daventa er il squitsch per las vischnancas grischunas pli e pli virulent. Igl è da partir dal fatg che quest squitsch vegn er a provocar refurmas e vegn a manar en il proxim temp a midadas sin il sector da las vischnancas grischunas. Perquai èsi prudent da s'occupar a temp cun svilups pussaivels. Cun agid da models e scenaris pon vegnir descrittas differentas vias da refurma e lur finamiras. La cumparegliaziun objectiva dals avantatgs e dischavantatgs permetta ina furmaziun da l'opiniun che sa basa sin in fundament fitg vast.

Pli grond ch'il consens è concernent la via ch'è da prender e meglier che la planisaziun e las decisiuns futuras dals differentes gremis pon vegnir accordadas. Da guids accordads èn dependents ils purtaders chantunals da decisiuns exact tutina sco quels sin stgalim da las regiuns, da las corporaziuns d'interess e da las vischnancas.

Ina via – il model da las regiuns – maina tras ina pli gronda muntada da las regiuns ad in nov stgalim statal tranter vischnancas e chantun. L'autra direzzion – il model da fusiun – parta d'ina intensivaziun da las fusiuns da vischnancas ad unitads tant sco pussaivel effizientas ed efficacias. Il terz model (combi) vul cumbinar optimalmain eventuals pass da refurma. Prioritad ha ina cooperaziun optimala accompagnada da fusiuns da vischnancas ad in rinforzament da las regiuns.

1. Il model da las regiuns

Las 15 regiuns da planisaziun han obtegnì ils davos 25 onns pli e pli muntada en noss chantun. Ultra da lur funcziun oriunda tar la planisaziun regiunala e da la promoziun economica èsi vegnì adossà a questas organisaziuns en il decurs dal temp pli e pli incumbensas communalas per soluziuns surcommunalas.

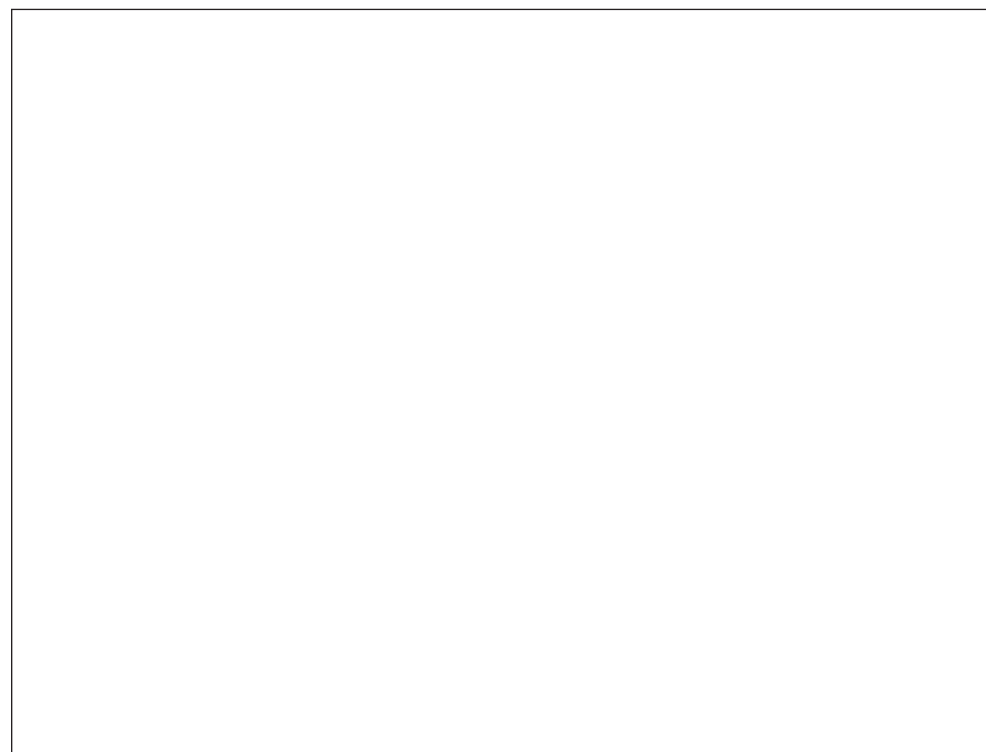
Ina proposta da refurma ch'è er vegnida tractada en la discussiun preliminar per reverder la constituiziun chantunala, fiss quella da fixar las regiuns sco nov stgalim statal tranter chantun e vischnancas e da stipular quellas cun parlament e suveranità finanziaia. Sche quai fiss en quest connex las 15 regiuns existentas da planisaziun u talas cun in perimenter extendì fiss anc da sclerir pli detagliadamain.

Il champ d'applicaziun da quest nov stgalim statal pudess vegnir enriçgì da surengiu tras decentralisar incumbensas chantunals sco er da sutensi tras centralisar incumbensas communalas.

Las regiuns furmassan uschia il medem mument centers da competenza decentralas sco er surcommunalas. Imaginabel fiss en quest connex d'adossar a las regiuns ultra da lur incumbensas tradiziunalas er incumbensas decentralas u surcommunalas sin ils sequents secturs:

- Register funsil, stimaziun e fatgs da stadi civil
- Sin il sector da scola: Stgalim superiur, scola da musica, secturs spezialas da scola
- Incumbensas sin il sector da sanità e social: Ospitals, chasas d'attempads, spitex e.u.v.
- Traffic: Traffic regiunal public, sendas e sendas da viandar
- Protecziun da l'ambient e da la natira: Allontanament da las auas persas, dismessa dals ruments
- Economia publica: Agricultura (centers da commercialisaziun, mazliarias), selvicultura, economia d'energia, turissem.

Tar ina tala soluziun sa restrenschesan las incumbensas communalas sin ils secturs restants. Numerusas soluziuns da corporaziun da fin uss pudessan ve-

gnir abolidas en favur d'ina regulaziun regiunala.

La repartiziun da las incumbensas stuess esser il resultat d'ina reorganisaziun cumplessiva da las incumbensas tranter chantun, regiun e vischnancas. Per la dotaziun finanziaia fiss necessaria ina regulaziun nova da la suveranità fiscal ed eventualmain ina regionalisaziun parziala da la gulivaziun intercomunala da finanzas.

Tge fissan uss ils avantatgs e dischavantatgs d'ina tala idea en vista als basegns da refurma da las vischnancas?

Avantatgs:

- Las incumbensas vegnan ademplitas pli effizient e professional tras centers da competenzas ed il medem mument vegnan las vischnancas distgargiadas
- Dapli transparanza tras unificgar leshas, taxas e tariffas
- Eliminar ils deficits da las corporaziuns actualas (dapli democrazia; congruenza da la decisiun d'expensas / finanziaziun)
- Las vischnancas vegnan mantegnidas; squitsch per fusiuns sa reducescha
- Disposiziun per decentralisar l'administraziun
- Congruenza cun il concept directiv economic
- Plazzas da lavur attractivas en las regiuns augmentan l'attractività da las vischnancas sco lieu d'abitare
- Rinforzar la posiziun da la regiun envers il chantun.

Dischavantatgs:

- La creaziun d'in nov stgalim statal è fitg dispitaivla; Propostas per refurmas correspundentas en auters chantuns èn vegnidas refusadas dapertut
- Perdita d'autonomia; Las vischnancas n'han betg da dir blier
- Privel d'augmentar artificialmain l'administraziun; Concentraziun da las plazzas da lavur en il center regiunal
- La tenuta da pretaisas da la populaziun s'augmenta
- Ina repartiziun commensurada da la furniziun finanziaia dals trais stgalims, chantun, regiun e vischnancas fiss problematica
- Ils cunfins existents tranter las regiuns n'èn betg dapertut incontestads; La fixaziun d'in nov perimenter fiss ina via da lunga durada.

2. Il model da fusiun

Sco alternativa tar las regiuns revalitadas suveranamain pudessan er vegnir tratgas en consideraziun vischnancas pli grondas e pli effizientas. Il model da fusiun propona perquai ina intensivaziun da las fusiuns da vischnancas. La basa d'in tal aspect pudess furmar in concept chan-

tunal da fusiun che sa basa sin ils projects da refurma en ils chantuns Lucerna, Turgovia e Tessin. In auter concept fiss in plan directiv per fusiuns da vischnancas ch'è vegnì elavurà cun las vischnancas e regiuns. In tal plan directiv voluntari permetess da coordinar a temp las organisaziuns surcommunalas u basegns surcommunalas da reorganisaziun (p. ex. sin il sector dal register funsil, dals fatgs da stadi civil, dal stgalim superiur da scola, selvicultura) cun la finamira pretendida d'ina refurma da vischnancas. Il medem mument vegnischan er messas directivas per decisiuns sistematicas ed effizientas en connex cun crear plazzas e projects d'investiziun. La politica chantunala da subvenziun pudess sustegnair il process.

Co in tal model da fusiun pudess eventualmain sa preschentar vegn inditgà en il chapitel suandant IV «Scenaris da fusiun sco basa da discussiun». En quest connex fiss er imaginabel da sviluppar in model da plirs stgalims. Puncts da partenza en chausa vegnan concretisads en l'aggiunta cun cifras. Ina soluziun grischuna na sa lascha strusch sviluppar a basa da criteris quantitativs sco grondezza minimala resp. normala u ina tscherta dimensiun da reducciun (p. ex. partiziun). Plitost stuess questa soluziun s'orientar tenor ils basegns dals burgais.

Qua datti dentant ideas che garanteschin ina identitad e sinergias maximalmain pussaivlas. Betg il davos dastgan giugar ina rolla tar la collavuraziun intercomunala ils cunfins istorics da las vischnancas giudizialas da pli baud resp. dals circuls actuals, dentant er las colliaziuns existentas.

Il svilup da tals plans directivs da fusiuns permetess er da far ponderaziuns fundamentalas davart il status da las vischnancas declassadas a fracziuns. Sco tar ils quartiers en las citads èn ideas per ina tscherta autonomia tuttavia imaginablas. Latiers datti er gia en il Grischun models cumprovads da fracziuns (Tavau, Schiers, Puschlav, Mustér e.a.). Per s'occupar la finala cun ils models da fusiun duain vegnir preschentads sequentamain en furma da chavazzins ils avantatgs e dischavantatgs da fusiuns da vischnancas en ina dimensiun pli gronda.

Avantatgs:

- Las incumbensas vegnan ademplitas a moda pli effizienta
- Management pli professional, dapli competenza dal fatg tras pussaivladads da spezialisaziun da l'administraziun
- Augment / gulivaziun da las resursas finanziaias: Utilisaziun pli razionala e guliva da l'infrastructura

- Megliera attractività al lieu (main regulaziuns differentas; pli gronda flexibilitad sin il sector da la politica da terren)
- Vitalisar l'instituziun vischnanca tras novs impuls e novas ideas ed in furniment optimal
- Eliminar las difficultads da recrutaziun e megliar las pussaivladads d'elecziun per ils commembers da las autoritads e per ils delegads da las corporaziuns
- Las vischnancas obtegnan dapli pais envers il chantun ed en la regiun
- Novas dimensiuns d'identificaziun (valladas, circuls, regiuns turisticas)
- Nagin nov stgalim statal
- Sclerir il sector da corporaziuns; Scrudada d'ina coordinaziun e da consultaziuns che chaschunan gronds custs; Eliminar ils deficits da las corporaziuns
- Impunder a moda pli effizienta ils meds da subvenziun e da gulivaziun.

Dischavantatgs

- Vischnancas vegnan abolidas (perdita da identitad, condecisiun ed identificaziun cun la vischnanca, anonimitad daventa pli gronda)
- La proximitad al burgais e la participaziun diminueschan; Isanzas e tradiziuns perdan lur muntada
- Il nivel da pretaisas envers las prestaziuns da la vischnanca s'augmentan; Prestaziuns da servetsch pli charas e dapli perfecziunsem e birocrazia
- Reducziun da plazzas da lavur, surtut pensums parzial; Concentraziun da la purschida da prestaziuns da servetsch sin lieus central; Mendras cundiziuns per vitgs resp. fracziuns
- Perdita da subvenziuns e contribuziuns da gulivaziun.

3. Il model da combi

A basa dal proverbì «bleras vias mainan a Roma» pari dad esser prudent da na concentrar il process da refurma be sin in binari. Il success d'in process da renovaziun da nossas vischnancas na dependa strusch mo dal stadi da las fusiuns da vischnancas ch'èn succedidas. Quai tant pli che la realisaziun d'ina refurma territoriala da gronda dimensiun en il senn dal model da fusiun – mo er d'in model da las regiuns – durass senza dubi ditg, blier memia lunsch per desister dals pass da refurma complementars resp. precedents.

Il squitsch augmentant sin las vischnancas – sco quai ch'è vegnì descrit a l'entschatta – pretendia ina meglieraziun directa da las structures organisatorias ed administrativas existentas en las vischnancas e tar las corporaziuns. L'occupaziun cun la reparti-

ziun da las incumbensas tranter chantun, regiuns e vischnancas daventa necessaria en consequenza da la regulaziun nova da la gulivaziun federala da finanzas. Adattaziuns tar la politica da subvenziun e tar la gulivaziun da finanzas dastgassan suandar. Sche las mesiras correspundentas han manà la finala ad ina centralisaziun pli gronda u ad in rinforzament da las vischnancas e da las regiuns, dependa da la capacità da las structures existentas e da las imaginaziuns concernent la repartiziun dal territori.

Il model da combi vul perquai colliar mesiras immediatas da refurma cun la tschertga intensiva d'in concept directiv per ina repartiziun territoriala futura pli optimala. Quai vul dir che, ultra da refurmas administrativas internas, fusiuns madiras vegnan acceleradas e realisadas. La collavuraziun intercomunala vegn intensivada ed optimada dapertut nua che quai è pussaivel. Quai po vegnir cuntanschì tras las mesiras skizzadas sequentamain:

- La collavuraziun sin ils secturs dal stgalim superiur da scola, dal register funsil, dals fatgs da stadi civil, da l'economia forestala e d'energia sco er dal turissem succeda a moda pli spaziosa, eventualmain fin al stgalim da la regiun.
- Er tar l'administraziun communal vegnan instradadas novas vias da collavuraziun (soluziuns da pool per l'uffizi da taglia, EED, administraziun da construcziun; chanzlias communalas; stgomi da persunal a basa da la competenza professiunala).
- L'engaschament dal persunal en il servetsch tecnic e forestal vegn furmà e coordinà sur ils cunfins da la vischnanca e dal revier or a moda effizienta.
- Deficits constatads tar corporaziuns vegnan eliminads (perdita democratica, responsabladad mancanta per las finanzas, orientaziun specifica dal rom, pitschna flexibilitad).

Las corporaziuns da dretg public betg integradas en la vischnanca sco las vischnancas burgaisas, associaziuns d'aua, manaschis communalas da provediment d'electricità e.a. n'èn betg d'excluder d'ina examinaziun.

Tar l'occupaziun critica cun las structures da las corporaziuns na dastga l'egliada betg vegnir retegna avant l'agen potenzial da refurma da la vischnanca. L'organisaziun communal ed ils andaments administrativs duain vegnir examinads fitg intensiv. Ideas cumprovadas da refurmas administrativas (NPM) dattan agids d'orientaziun.

Questa proposta da soluziun che dat, ultra da las fusiuns pass a pass da vischnancas la prioritad al svilup ulteriur da las corporaziuns existentas ha ils sequents avantatgs e dischavantatgs:

Avantatgs:

- Il pli grond resguard pussaivel
- Nagina cura radicala che pudess impedir il process da refurma da l'entschatta enna
- Refurmas parzialas vegnan pigliadas a maun immediat resp. senza spetgar las decisiuns davart il model
- Fusiuns preparadas pon vegnir realisadas pli svel
- Soluziuns da cooperaziun individualas adattadas al causal concret
- Nagina proposta da top-down
- Schanza da chattar soluziuns creativas elavuradas en favur dal burgais tenor il princip da l'agid a sasez

Dischavantatgs:

- En cas che la voluntad da refurma manca en il lieu restan las structures ineffizientas ed ils deficits da las corporaziuns
- Al squitsch da centralisar po vegnir tegnì pitg main bain.